

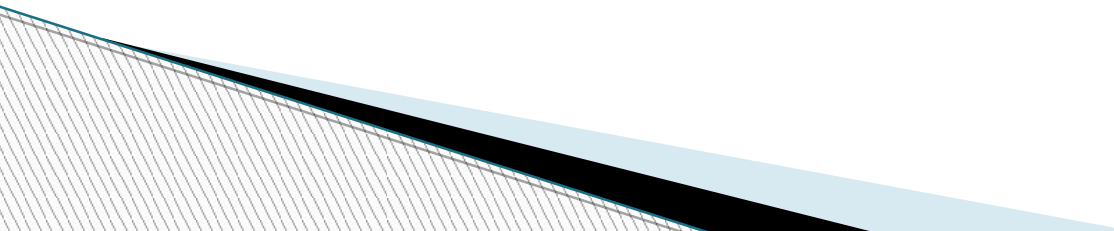
Fakty a hodnoty: dva světy?

Seminár VESHOD, 21. 3. 2016
Mariana Szapuová

Fakty a hodnoty - dva svety

„Etika a veda majú svoje vlastné domény, ktoré sa navzájom dotýkajú, ale jedna do druhej nepreniká. Tá prvá sa týka toho, o aké ciele sa máme usilovať, tá druhá nám ukazuje, ako môžeme tieto ciele dosahovať. Nikdy sa nemôžu dostať do konfliktu, lebo sa nikdy nestretnú“ (Poincaré H.: *The Value of Science*)

Popularita teórie dvoch svetov

- ▶ 1. polovica 20. stor.:
  - ▶ Moorova kritika naturalistického omylu (*dobré* sa definuje pomocou prírodnej vlastnosti, morálne súdy sú redukovateľné na tvrdenia o nejakých faktoch)
  - ▶ Carnap, Ayer: morálne súdy sú zbavené (kognitívneho) významu
-

Pozadie

- ▶ Searle: hodnoty sa nenachádzajú vo svete tak, ako sa v ňom nachádzajú povedzme kamene alebo stromy, ale pochádzajú od ľudí, lebo ich existencia sa viaže na ľudský svet, na ľudské túžby a na ľudské konanie
- ▶ V hodnotách, na rozdiel od faktov, sa vyjadruje vzťah človeka, jeho potrieb a záujmov k predmetnému svetu či k dôsledkom ľudského konania.

Referenčný bod: Hume

- ▶ Tretia kniha *Traktátu*: „V každom systéme morálky, s ktorým som sa doteraz stretol, som si všimol, že jeho autor po nejaký čas postupuje bežným spôsobom uvažovania a ustanovuje existenciu Boha alebo robí pozorovania ľudských záležitostí, a zrazu s prekvapením zisťujem, že namiesto bežných výrokových spojok *je a nie je*, nenachádzam žiadne vety, ktoré by neboli spojené spojkami *má byť a nemá byť*. Táto zmena nie je výrazná, ale má závažné dôsledky, pretože toto *má byť a nemá byť* vyjadrujú nejaký nový vzťah či tvrdenie, a je nevyhnutné, aby ten nový vzťah bol preskúmaný a vysvetlený a zároveň aby bolo vysvetlené to, čo sa zdá byť nepredstaviteľné, ako tento nový vzťah môže byť odvodený z iných, ktoré sa od neho úplne líšia“

Späť k Humovi: štandardná interpretácia tzv. Humovho zákona

- ▶ myšlienka, podľa ktorej vety, v ktorých sa vyskytujú výrazy *má byť/nemá byť* vyjadrujú zásadne odlišný vzťah alebo tvrdenie, ako vety, v ktorých sa vyskytujú výrazy *je/nie je*, sa stala jednou z najvplyvnejších, najmä v oblasti morálnej filozofie, z Humovho myšlienkového dedičstva
- ▶ žiadne *mal by* nevyplýva z *je*, teda, žiadne tvrdenie, obsahujúce modálne sloveso *má byť* nemožno logicky odvodiť z množiny takých premís, ktoré obsahujú iba sloveso *je*,
- ▶ v heslovitej formulácii: „Žiadny záver typu *má byť* nemožno vyvodiť z *je* premís“ (MacIntyre)

Tzv. Humov zákon

- ▶ zakazuje odvodzovať vety o tom, čo *má byť*, z viet o tom, čo *je*

čo sa interpretuje v nasledovnom zmysle:

- ▶ zakazuje odvodzovať hodnotový súd/**hodnotiace** tvrdenie ako záver z faktuálnych/**opisných** tvrdení ako premís

Odbočka - otázka

- ▶ Znamená nemožnosť odvodenia viet o tom, čo *má byť*, z viet o tom čo *je*, aj nemožnosť odvodenia *hodnotových* súdov z *faktuálnych* premís?

spojenie faktuálnych tvrdení s *je*-vetami je pomerne jasné, menej jasné je ale to, čo majú *má byť*-vety spoločné s hodnotovými súdmi

Odbočka - prepojenie

- ▶ Prepájajúcim článkom je tu názor, podľa ktorého hodnotový súd “X je dobré” zahrnuje v sebe význam výrazu “X má byť vykonané”, a existuje konceptuálne prepojenie medzi hodnotovými výrazmi “je dobré” a motiváciou či návodom na konanie
- ▶ R. M. Hare: v hodnotových súdoch, obsahujúcich hodnotiace slová *dobrý*, sú vždy obsiahnuté imperatívy, alebo ich na také súdy, obsahujúcich výraz *má byť* možno previesť

Interpretačné spory okolo Humovho zákona

- ▶ Či je to „zákon“, pochybnosti ohľadom správnosti
- ▶ Či ho sám Hume skutočne zastával/exegetický problém
- ▶ Či je to problém logického vzťahu alebo problém ontologický (odlišné svety)
- ▶ MacIntyre: vyjadrenie Humovho odmietania pokusov hľadať základy mravnosti v náboženstve a jeho snahy umiestniť ju do sféry ľudskej prirodzenosti, záujmov a túžob

Kontext Humovej morálnej filozofie

- ▶ svoje úvahy o morálke umiestňuje do kontextu svojich názorov o rozume (*understanding*) a vášňach (*passions*)
- ▶ potvrdzuje tézu o podriadenosti rozumu vášňam (II. kniha *Traktátu*)
- ▶ začína rekapituláciou teórie ideí: percepcie delíme na impresie a idey - ústredná otázka úvah o morálke znie nasledovne: Sú to idey alebo impresie, pomocou ktorých rozlišujeme medzi cnosťou a nerestťou?

Humova morálna filozofia

morálka sa týka náklonnosti a konania ľudí, preto nemôže byť odvodená z rozumu, samotný rozum nikdy nemôže mať takýto vplyv, v oblasti citov a konania rozum je impotentný, neschopný. Rozum, ktorého úlohou je odhaľovanie pravdy alebo nepravdy operuje vo oblasti vzťahov medzi ideami alebo v oblasti faktov (v zmysle tzv. Humovej vidlice), jeho produkty môžu byť pravdivé alebo nepravdivé, ale nie správne alebo nesprávne.

Humova argumentácia

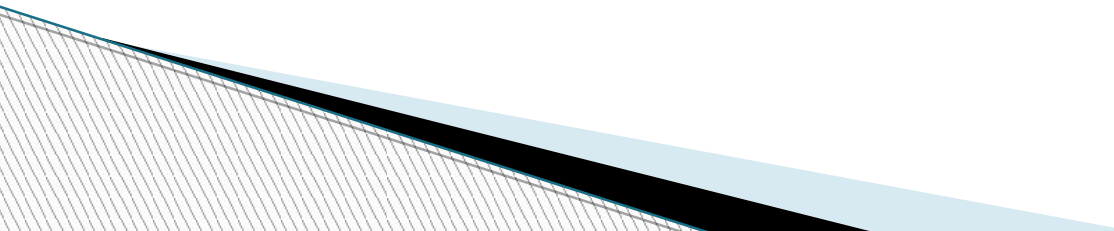
- ▶ „Naše rozhodovanie medzi mravnosťou a nemravnosťou sú zjavne percepciami, a keďže všetky percepcie sú buď impresiami alebo ideami, vylúčenie jedných je presvedčivým argumentom v prospech druhých. Preto mravnosť je skôr predmetom citov než predmetom súdenia...“ (*Treatise* 470), cnosť a nerosť sa týkajú našich pocitov a vášní, sú to impresie z reflexie (*reflections*), vnútorné impresie.

Humova argumentácia

- ▶ Na adresu tých filozofov, podľa ktorých také morálne kvality ako cnosť alebo nerest sa týkajú faktov alebo spočívajú v nejakých vzťahoch a sú predmetom dôkazu, uvádza: pozrime sa na „úmyselnú vraždu, a skúmajme ju zo všetkých možných hľadísk a zisťujme, či tam nájdeme fakt alebo reálnu existenciu, ktorú by sme nazvali *nerest*. Nech sa na ňu dívame akokoľvek, nájdeme len isté vášne, motívy, vôľové akty a myšlienky.“ (*Treatise*)

Kontext tzv. Humovho zákona

Neresť a cnosť možno podľa jeho názoru prirovnať ku zvukom a farbám, ktoré nie sú vlastnosťami vecí, ale percepciami – vnútornými impresiami, alebo impresiami z reflexie. V tomto kontexte formuluje myšlienku o odlišnej povahe faktuálnych a morálnych súdov, ktorá pôsobí ako gilotína, pomocou ktorej sa stanovuje priepasť medzi sférou faktov a sférou hodnôt a ktorá je v podstate namierená voči tým, ktorí predpokladajú alebo tvrdia objektívnu existenciu morálky.

Záver

- ▶ autori, ktorí (Humov) názor ohľadom nemožnosti logického odvodenia interpretujú v zmysle dichotómie medzi faktami a hodnotami, idú nad rámec litery Humovho textu. Ako na to poukazuje A. MacIntyre, aj keď pripustíme nemožnosť logického odvodzovania v zmysle deduktívneho argumentu, neznamená to, fakty hodnoty sú predstavujú „oddelené svety“ v ontologickom zmysle slova